

ДЕСЕТ ПЛУС ЕДНО

**ПРАШАЊА И
ОДГОВОРИ ЗА**

**РУСКАТА ИНВАЗИЈА
ВРЗ УКРАИНА**

**И ЕФЕКТОТ ВРЗ ЕВРОПА
И СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА**

м-р Ивана Јордановска,
надворешна соработничка на
Институт ПРЕСПА и раководителка
на работната група на експертки за
надворешна и безбедносна политика

Ангелина Цветковска,
членка на работната група

доц. д-р Весна Попоска,
членка на работната група

м-р Весна Шапкоски,
членка на работната група

Оваа анализа претставува здружен обид на членките на Работната група на експертки за надворешна и безбедносна политика и извршниот директор на Институтот ПРЕСПА да одговорат на десет плус едно важни прашања поврзани со руската инвазија на Украина и ефектот врз Европа, но и врз Северна Македонија

м-р Андреја Стојковски,
извршен директор на
Институт ПРЕСПА

ДЕСЕТ ПЛУС ЕДНО ПРАШАЊА И ОДГОВОРИ ЗА РУСКАТА ИНВАЗИЈА ВРЗ УКРАИНА И ЕФЕКТОТ ВРЗ ЕВРОПА И СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

Дали е ова конфликт, специјална операција или војна?

На 24 февруари¹ оваа година Русија отпочна воена инвазија на Украина. Инвазијата претставува комплетна ескалација на руско-украинскиот конфликт кој започна со руската окупација на Крим во 2014 година². Конфликтот и досега влијаеше на меѓународните односи. Сепак, војната ќе ги зафати не само завојуваните страни, туку тектонски ќе ги помести економските и политичките односи на глобално ниво, а економската и хуманитарната криза, повеќе или помалку, ќе се почувствува во цела Европа.

Со навлегувањето на руската војска на територијата на Украина се наруши суверенитетот на државата, на што Украина одговори со одбранбена стратегија. Фактот дека војските на двете држави се во директен вооружен судир и борба за територија ги задоволува сите услови за дефинирање на состојбата како војна. Од друга страна, Руската Федерација се обидува да ја прикаже војната како „специјална операција“, „заштита на човековите права“ или „ослободување на руските граѓаните кои живеат во Украина“. Сепак, ова не е реалноста, ниту е подржано од која било дефиниција за војна, ниту пак е прифатено од страна на меѓународните³ судови⁴.

Во услови на колективен систем за глобална безбедност, согласно Повелбата на Обединетите нации⁵, сила може да се употреби на два начини: за индивидуална односно колективна самоодбрана, или со одлука на Совет за безбедност за одржување или наметнување на мир. Во услови во кои Русија е постојана членка на Советот за безбедност, што подразбира и право на вето, а Украина не е членка на НАТО, двете опции за глобално директно вклучување се прилично неизвесни. Оттука, извесно е дека за жал војната ќе потрае, а може и да ескалира.

- 1 <https://www.dw.com/en/russia-invades-ukraine-what-you-need-to-know/a-60895337>
- 2 <http://www.concordmonitor.com/news/politics/11209502-95/putin-signs-treaty-to-add-crimea-to-map-of-russia>
- 3 <https://www.ejiltalk.org/icj-indicates-provisional-measures-against-russia-in-a-near-total-win-for-ukraine-russia-expelled-from-the-council-of-europe/#:~:text=March%2016%2C%202022-.ICJ%20Indicates%20Provisional%20Measures%20Against%20Russia%2C%20in%20a%20Near%20Total.from%20the%20Council%20of%20Europe&text=This%20afternoon%20the%20International%20Court.Russia%20under%20the%20Genocide%20Convention.>
- 4 <https://www.theguardian.com/world/2022/mar/03/icc-launches-war-crimes-investigation-russia-invasion-ukraine>
- 5 <https://www.un.org/en/about-us/un-charter>

Од друга страна, одамна, ништо не го обединило светот како резолуцијата⁶ на Генералното Собрание на Обединетите нации со која се осудува „руската агресија“. Нападот врз Украина потсети на идејата за европското обединување како мировен проект, а ја реанимираше и смислата за постоењето на НАТО. Мирот е единствена исправна опција. За жал, имајќи ја предвид актуелната состојба, опциите за мир изгледаат недостижни, а потребата од реформа на системот за глобална безбедност станува се појасна.

Колкави се шансите за нуклеарна војна?

Од безбедносен аспект, членството во НАТО не вклучува директно во дејствувањата на алијансата фокусирани на војната во Украина, како и во координациите за заштита од директна руска закана врз сојузниците. Засега, сојузниците се повикаа на членот 4⁷, за политички консултации и подготовка за одбрана од можен натамошен напад од Русија. Државите коишто го свикаа состанокот врз основа на членот 4 се: Бугарија, Чешка, Естонија, Летонија, Литванија, Полска, Романија и Словачка.⁸ За појаснување, членот 4 се разликува од членот 5⁹ кој повикува на реакција само тогаш кога една од сојузничките е нападната.

Шансите за нуклеарна војна се мали. Доколку се детонира нуклеарна бомба на територијата на Украина, во зависност од големината, последиците од истата би биле почувствувани во соседните земји - некои од нив членки на ЕУ и НАТО. Ваквава ситуација би предизвикала контра-напад, во кој случај, нуклеарната катастрофа би имала последици и на Северна Македонија. Друга нуклеарна опасност е оштетување, било намерно или не, на нуклеарна централа, што би предизвикало нуклеарна хаварија на територијата на Украина.

Овие сценарија се екстремни и се прават напори истите да се превенираат од повеќе причини. Најпрвин, тоа би ги загрозило уште повеќе балтичките и државите од Источна Европа, потоа, би имало катастрофални последици на рускиот народ и конечно, би ја втурнало Европа во трета светска војна.

Како ќе влијае војната врз економијата на Северна Македонија?

Воениот конфликт во Украина се очекува да предизвика последици во економијата на Северна Македонија, како што е тоа случај и со другите држави во Европа. Пред се тоа се должи на пречките во трговската размена со Украина која е директна мета на воените напади, но и со Русија

Договор од Вашингтон, член 4:

„Сојузниците ќе се советуваат заеднички кога, според мислењето на било кој од сојузниците, постои закана за нивниот територијален интегритет, политичка независност или сигурност.“

6 <https://tinyurl.com/UNresRUSUKR>

7 https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17120.htm

8 <https://theconversation.com/ukraine-invasion-why-eight-nato-members-triggered-article-4-of-the-north-atlantic-treaty-178054>

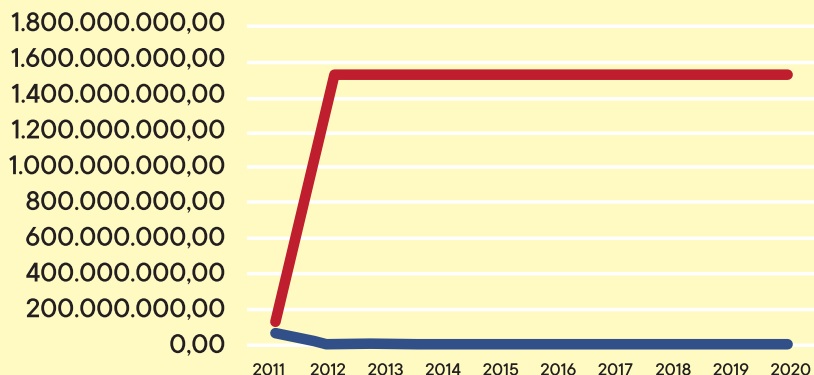
9 Договор од Вашингтон, член 5: „Сојузниците се согласни дека вооружен напад на една или повеќе од земјите-сојузнички во Европа или Северна Америка ќе се смета за напад на сите нив и следствено на тоа, се согласуваат дека, ако таков напад се случи, секоја од нив ќе го примени правото на индивидуална и колективна самоодбрана препознаено во Членот 51 од „Повелбата на Обединетите Нации“, ќе им помага на нападнатата/тите страна/и преку преземање, индивидуално и заедно со другите сојузници, соодветни чекори, вклучително и употреба на вооружена сила, за да се воспостави и одржи сигурноста на северно-атлантскиот регион.“

кон која Северна Македонија вовеле економски санкции и од која повратно се очекуваат санкции во наредниот период. Иако Украина не е во првите 20 држави со кои Северна Македонија има највисока трговска размена, а Русија е на 20тото место според вкупната трговска размена во 2021.¹¹ Сепак, фактот што од овие држави потекнуваат клучни продукти како што е природниот гас, нафтата и пченицата, укажува дека на македонската економија и претстојат значителни ценовни шокови и економска нестабилност. Без разлика дали оваа трговска размена се одвива директно помеѓу Северна Македонија и овие две држави или преку канали на Европската Унија, последиците веќе се чувствуваат и тие само ќе се влошуваат доколку скоро не дојде до прекин на воените дејствија.

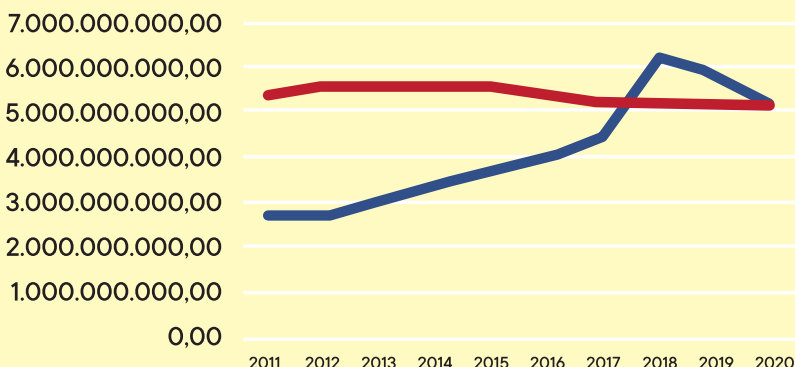
Податоците на Опсерваторијата на влијанието и имиџот на државите покажуваат колкава е зависноста на Северна Македонија од руските енергенси. Графиконот (3) покажува дека од 2014 година наваму, трендот на увоз на нафта од Русија кај нас е значително намален. Притоа, во последните години не може да се зборува за увозна зависност на Северна Македонија од руската нафта. Од друга страна, графиконот (4) покажува значителна зависност на нашата држава од увозот на рускиот гас. Природниот гас може да се покаже како продуктот кој може да биде најкритичен во наредниот период, а како директна последица на воените дејствија и економските санкции кои се воведуваат. Кризата во набавката на енергенси се очекува значително да ја погоди и Европската Унија. Ова, покрај тоа што ќе се транспонира во значаен ценовен шок за широка палета на производи, не само во државите-членки туку и во други држави, увозно зависни од ЕУ, како што е случајот со Северна Македонија.

Што се однесува до извозот. Учеството на Русија во вкупниот извоз кај нас, во периодот од 2011 до 2021 година бележи благ пад. Притоа, од

Графикон 1 Трговска размена со Украина 2011-2020

Графикон 2 Трговска размена со Русија 2011-2020

— Извоз
— Увоз

10 <https://www.stat.gov.mk/>

0,9% во 2011 година учеството на Русија се намали на 0,7% во 2021 година. Најголемо учество во вкупниот извоз за Русија има фармацевтската индустрија, а потоа земјоделството со извозот на овошје и зеленчук.¹²

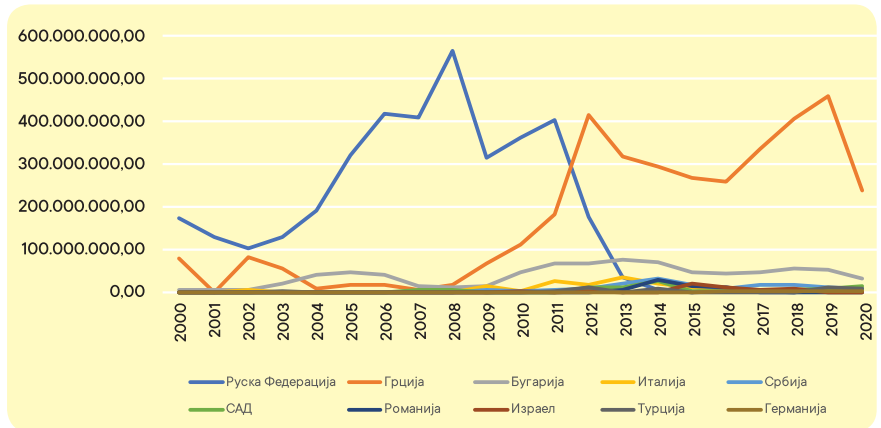
Како и во случајот со Русија, извозот кон Украина бележи пад. Во последните 10 години, извозот кон Украина се намали од 2,1% во 2011 на 0,2% во 2021 година. Притоа, во Украина најмногу извезуваме лекови, електрични акумулатори и земјоделски производи.¹³ И во овој сегмент се очекува пад во вкупните бројки, кој најмногу би ги погодил производството на лекови и земјоделски производи. Сепак, споредбено со увозниот сегмент, падот во извозот би предизвикал далеку помали економски последици.

Економските шокови од војната заедно со последиците од пост-пандемската криза, неминовно бараат преземање на јасни, сеопфатни и навремени мерки на владата за нивно ублажување, водејќи се паралелно како од потребите на компаниите така и од заштитата на благосостојбата на граѓаните.

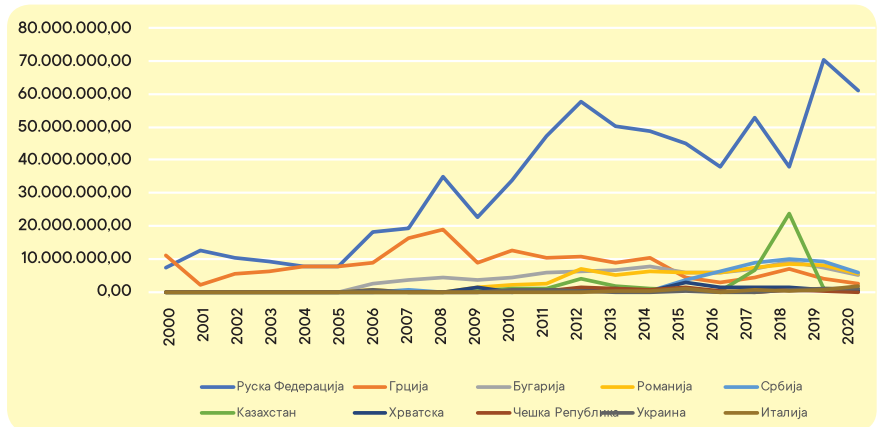
Како Северна Македонија може да и помогне на Украина?

Северна Македонија нема развиено јасен и системски осмислен концепт на прибирање и доставување помош за Украина и погоденото население. Ова укажува на недостаток на координиран и сеопфатен стратешки пристап кон украинската криза, и неподготвеност на институциите самоиницијативно да преземат определени мерки и дејствија.

Графикон 3 Топ 10 увозници на нафта и деривати

Графикон 4 Топ 10 увозници на природен гас

11 <https://finance.gov.mk/2022/02/26/123456-4/>

12 Ibid 15

Сите донации кои Северна Македонија ги најавува или подготвува за Украина, на ниво на држава не се подготвуваат самоиницијативно и самостојно, туку во рамки на НАТО алијансата. Тука влегуваат и барањата за воена помош. Притоа, на 28 февруари 2022 година, министерката за одбрана најави дека во координација со сојузниците, државава примила и разгледува упатување на воена помош за Украина, согласно своите можности. Сепак, нема детални, официјални, информации за тоа во што точно ќе се состои помошта и кога истата ќе биде испорачана.¹⁴ Во однос на хуманитарната помош, истата се прибира и доставува засега единствено на ниво на граѓански организации, приватни компании и поединци. Отворени се телефонски линии и банкарски сметки за донација на парични средства, како и пунктови за прибирање на донации во облека, хигиенски средства, храна и друго.

Зошто е важно и Србија да се придружи кон санкциите?

Србија е единствената држава во Европа која не се придружи на санкциите кон Русија¹⁵, туку симболично воведо санкции кон поранешниот претседател Јанукович (ова се санкции кои ЕУ ги воведо во 2014та)¹⁶. Тоа е загрижувачки факт, не само за Северна Македонија, туку за поширокот регион и воопшто за Европа. Постои можност за увоз на руски производи во Србија, кои потоа би биле препакувани и продавани како српски производи. Ова не само што би ја намалило ефикасноста на санкциите кон Русија, туку би претставувало сериозно загрозување на здравјето на потрошувачите поради недостатокот на контрола и увид во квалитетот и здравствената исправност на производите.

Дополнителен основ за загриженост е постојаниот и зголемен обем на летови помеѓу Србија и Русија¹⁷. Сојузниците, како и Европската Унија мораат да посветат зголемено внимание на потенцијалните нарушувања на режимот на санкции, како во регионот, така и пошироко.

Руското влијание во Србија е значително, со оглед на фактот дека Србија покрај Косово и Босна и Херцеговина е единствена држава во регионот која не е членка на НАТО и нема такви аспирации со оглед на историските случувања. Во тој контекст, треба да се спомене „Српско-рускиот хуманитарен центар“ во Ниш чие функционирање веќе подолго време е сомнително, како за независните новинари во Србија, така и за безбедносните структури на други држави¹⁸. Центарот е основан со билатерален договор помеѓу Србија и Русија во 2009-та²⁰, а потврден три години подоцна со детален договор²¹.

13 <https://vlada.mk/node/27932>

14 <https://rs.n1info.com/english/news/daily-says-air-serbia-to-cut-flights-to-russia/>

15 <https://europeanwesternbalkans.com/2022/03/15/serbia-aligns-with-eu-sanctions-over-ukraine-for-first-time/>

16 <https://www.schengenvisainfo.com/news/serbia-doubles-number-of-flights-to-russia-despite-eus-ban-on-russian-aircraft/>

17 <https://europeanwesternbalkans.com/2018/12/24/bear-never-sleeps-position-serbian-russian-humanitarian-centre-nis/>

18 https://www.washingtonpost.com/world/europe/russias-low-cost-influence-strategy-finds-success-in-serbia-with-the-help-of-fighter-jets-media-conspiracies-and-a-biker-gang/2018/10/03/49dbf48e-8f47-11e8-ae59-01880eac5f1d_story.html

19 http://demo.paragraf.rs/demo/combined/Old/t/t2010_11/t11_0332.htm

20 http://www.parlament.gov.rs/upload/archive/files/lat/pdf/predlozi_zakona/4123-12Lat.pdf

Има ли изворен проруски сентимент во Северна Македонија?

Имиџ опсерваторијата на Институтот ПРЕСПА покажува дека нема изворен проруски сентимент помеѓу граѓаните во државата. Станува збор за мешавина од фактори кои оставаат впечаток за автентична и целосна ориентираност во поддршка на Путиновата агресија врз Украина.

На прашањето „Генерално гледано, која држава или меѓународен сојуз/ унија е најголем пријател на Северна Македонија?“, оставени самите да го изберат својот одговор, без помош или понудени алтернативни одговори, многу малку граѓани ја избираат Русија. Во Имиџ опсерваторијата за 2020, само 4,4% од граѓаните ја избрале Русија, додека во 2022 година, овој процент бил преполовен. На анкетното прашање во јануари оваа година, само 2,2% ја избрале Русија. Меѓу етничките македонци, оваа година, само 3,5% ја препознаат Русија како најголем пријател на државата. Процентот останува и натаму низок, но далеку поинтересен кога одговорот на прашањето ќе се разгледува низ призмата на партиската припадност или идеолошката поврзаност.

Највисока поддршка за Русија изразиле гласачите на Левица. Дури 6,9% од нив, ја препознаваат Русија како најголем пријател на државата. За гласачите на Левица, Русија е вториот избор за најголем пријател, веднаш зад Србија која е избор на 68,1% од нив. Оваа политичка партија воедно беше единствената која не гласаше за Резолуцијата²² на Собранието на Република Северна Македонија со која се осудува инвазијата на Русија врз Украина, оствари и официјална средба со рускиот амбасадор²³ во државата и искажува јавна поддршка на инвазијата во обид политички да поентира. За гласачите на ВМРО-ДПМНЕ, Русија е третиот избор за најголем пријател, веднаш зад Србија за која се изјасниле дури 57,7% и САД кои се избор на 6,3% од нив. Русија се појавува како избор за најголем пријател на државата и кај гласачите на СДСМ. Сепак, само 1,1% од нивните гласачи ја препознава Русија како најголем пријател на Северна Македонија. За гласачите на СДСМ, Русија е последниот избор за најголем пријател на државата, зад Србија, САД, Германија, Европската Унија, Турција, Косово, Албанија и НАТО.

За разбирање на ставовите на граѓаните искажани преку спроведените анкети, Имиџ опсерваторијата користеше и квалитативно истражување кое покажа дека поддршката за Европската Унија, односно нејзиното препознавање како најголем пријател на државата претрпело најголема штета поради блокадата на процесот на проширување, поддршката во справувањето со пандемијата и незапирањето, или немањето на осуда за наративот на кој беше изложена јавноста од Бугарија во последни-

21 <https://plusinfo.mk/sobranieto-usvoi-deklaraci-a-osuda-na-voenite-napadi-vrz-ukraina/>

22 https://www.sobranie.mk/2020-2024-aktivnosti-ns_article-sredba-na-pratenikot-apasiev-so-ruskiot-ambasador-bazdnikin.nspx

те две години. За граѓаните периодот од последните две години е период на изразено непријателство од Бугарија, кое не наиде на осуда од ЕУ, што не води во наративот дека „Србија, како и Русија се наши словенски браќа, православни народи...“²⁴ односно, дека покрај сојузничтвото од САД, ние „имаме поблиски држави, со кои споделуваме историја, идентитет, култура, вредности... кои треба да бидат нашите сојузници.“²⁵

Дополнително, Имиџ опсерваторијата ги следи и асоцијациите за повеќе држави. На прашањето „Што е првото нешто што ви паѓа на памет кога ќе се спомене (држава), што ја опишува државата?“ македонските граѓани најчесто ги асоцираат Русија и Украина со „Владимир Путин“, односно со „војна“. За граѓаните Русија се опишува и како „голема“, „православна“, „воена сила“, „антипод на САД“, но и „диктатура“, „дволична“ и „агресор“. Описите за Украина пак ја поврзуваат со нејзиното минато „СССР“, односно ја препознаваат преку агресивниот сосед „Русија“ или „руски јазик“, а ја опишуваат и како „корумпирана“ и „инфериорна“. Се разбира, има и такви описи кои ја поврзуваат со „природни ресурси“, „економски можности“, „соработка“ итн.

Опсерваторијата на имиџот и влијание-то на Институтот ПРЕСПА во своето истражување утврди дека Русија е високо профилирана во јавниот дискурс. Во периодот 2015-2020 година, Русија бележи постојан пораст во бројот на споменувања во вестите и медиумските објави, додека на социјалните мрежи, особено на Твитер бележи експлозија. Анализирајќи ги медиумските објави, во периодот од 23 февруари, односно еден ден пред руската инвазија, до 09 март, има 27.463 медиумски објави кои прават референца на Украина и само 2.467 објави кои реферираат на Русија. Притоа, најголемиот број на објави бил постигнат на 01 март, 2.777 објави за Украина, односно на 03 март, 249 објави за Русија.

График 5 Вести кои реферираат на Украина

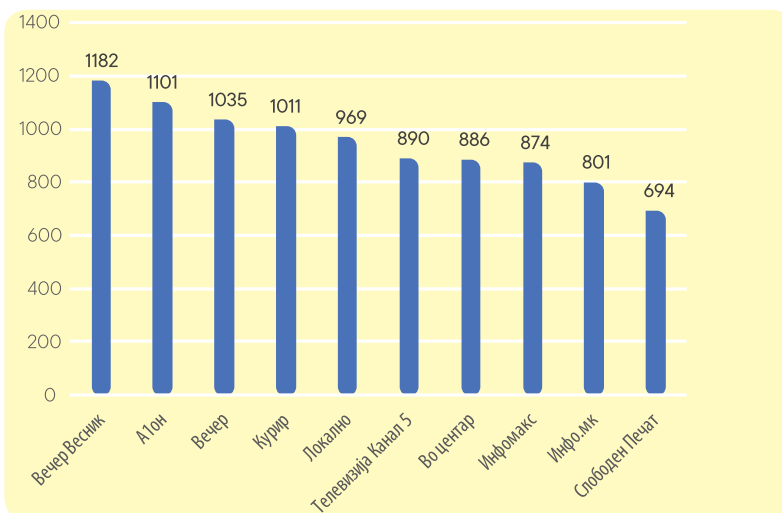
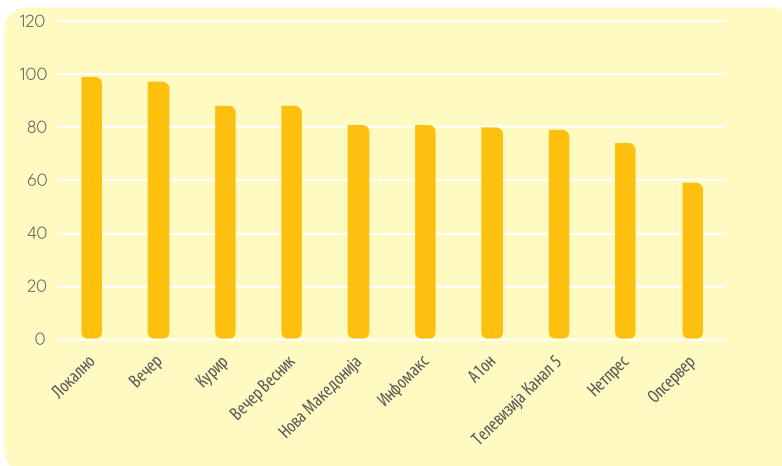

График 6 Вести кои реферираат на Русија

- 23 „Соочување со стабилни демократии или пат со неусогласена траекторија“ Извештај од истражувањето за Индексот за меѓународно присуство за 2019 година, <https://tinyurl.com/3ilindex2019>
- 24 Учесничка на фокус група, Македонка, високообразована, жителка на Пелагонискиот плански регион

Во отсуство на квалитативна анализа на објавите и верификација на фактите може да се спомене само дека извор на објавите се 50тина медиуми и портали, а во врвот се наоѓаат порталот и дневниот весник Вечер, како и порталите Курир, Инфомакс и Локално, односно телевизијата Канал 5.

Што прави Европската Унија за помош на Украина?

Окупацијата на Крим во 2014 ја стави Украина на дневниот ред на Европскиот совет и на Советот на Европската Унија. Од тогаш до денес Советот постојано се навраќа на ова прашање, на секои 6 месеци, кога се разгледуваат рестриктивните мерки воведени против Русија. Непосредно пред почетокот на офанзивата, на 23 февруари²⁶, Советот на ЕУ ја интензивираше дискусијата за Украина и воведо насочени санкции против членови на руската Државна Дума (Собранието на Русија), други поединци од Русија, како и рестрикции за економските односи со регионите Донетск и Луханск и други економски рестрикции за Русија и владата.

Колку повеќе продолжува офанзивата на Русија во Украина, толку повеќе се окрупнува блокот на држави кои ги прифаќаат и спроведуваат санкциите против режимот на Путин. На страна од државите во процесот на пристапување, како Албанија, Босна и Херцеговина, Северна Македонија и Црна Гора, санкциите ги поддржува и неутралната Швајцарија. Од друга страна, се менува и бројот на санкции. Советот постојано воведува нови, го зголемува нивниот интензитет или опфат. Нови санкции²⁷ беа утврдени на 25 и на 28 февруари, а потоа следуваа два нови пакети на 2 и 9 март.

Унијата не запре само на рестриктивните мерки. Напротив, се повеќе од преземените акции покажуваат дека станува збор за геополитичка Европска комисија и геополитичко дејствување на целата Унија. На неформалниот состанок на европските лидери, кој се одржа во Версај²⁸, минатата недела, покрај потврдата за сите претходно утврдени санкции и осудата за агресијата, шефовите на државите или владите на државите-членки ги третираа детално сите аспекти на влијанието кое инвазијата го има. Притоа, беа земени предвид не само државите членки, туку и целиот континент, Европа. Важно елементи од заклучоците се:

- дискусијата и поставените цели за **развојот на одбранбена-та политика**, што вклучува: 1) зголемување на инвестициите во одбраната и развој на заеднички капацитети за одбрана; 2) поттикнување на развој и спроведување на заеднички

25 <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/02/23/russian-recognition-of-the-non-government-controlled-areas-of-the-donetsk-and-luhansk-oblasts-of-ukraine-as-independent-entities-eu-adopts-package-of-sanctions/>

26 <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eu-response-ukraine-invasion/>

27 <https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/european-council/2022/03/10-11/>

проекти за одбрана; 3) развој на капацитети за спроведување на мировни мисии и други одбранбени активности; и 4) синергија помеѓу цивилни, одбранбени и веселенски истражувања и инвестиции во нови технологии.

- дискусијата и поставените цели за **намалување на енергетската зависност и диверзификацијата на увозот на нафта и природен гас**, што ќе вклучува: 1) забрзано намалување на употребата и севкупната зависност од фосилни горива; 2) диверзификација на снабдувачките рути за природен гас и развој на технологија и услови за користење на биогаз; 3) развој на пазарот за водород во Европа; 4) зајакнување на користењето на енергија од обновливи извори и целосна синхронизација на снабдувачките мрежи во Европа; 5) подобрена енергетска ефикасност; и 6) итно планирање.
- утврдените цели за **јакнење на економската база и намалување на стратешката зависност**, што вклучува: 1) намалување на стратешката зависност во секторите сирови материјали, полу проводници, здравство, дигитална трансформација и храна; и 2) активност на европско ниво преку спроведување на проекти од заеднички интерес.
- целите за **зголемување на нивото на стратешки инвестиции**, што ќе вклучуваат: 1) забрзување, поедноставување и реформирање на постапките за административно одобрување на инвестициски проекти; 2) креирање на едноставна и предвидлива регулаторна рамка за мали и средни претпријатија; 3) промоција на вештини кои одговараат на развојот на пазарите на трудот; 4) комплетирање на единствениот пазар во сите негови компоненти; 5) креирање на интегрирани, компетитивни и атрактивни европски финансиски пазари; и др.

Како дополнителна потврда дека гледаме една нова геополитичка Комисија и геополитичка Унија беше воведувањето на „**времената шема за заштита**“²⁹ и користењето на „**Европскиот инструмент за мир**“. Притоа, со времената мерка Унијата создаде правен инструмент со кој се олеснува пристапот до азил на бегалците, а им се овозможува и утврдување на престојувалиште, пристап до пазарот на трудот, поддршка за домување, здравствена заштита и пристап до образование. Од другата страна, „Европскиот инструмент за мир“³⁰ што претставува фонд надвор од Буџетот на ЕУ, за прв пат се употреби како инструмент за воена поддршка. Со одлука на државите-членки, 500 милиони евра од инструментот беа одобрени и за прв пат во историјата на Унијата наменети за набавка на воена опрема и поддршка на украинската војска.

28 <https://www.euractiv.com/section/europe-s-east/news/eu-ministers-activated-temporary-protection-directive-for-ukrainians/>

29 <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/european-peace-facility/>

Конечно, кога зборуваме за ЕУ и новините во однос на Заедничката безбедносна и одбранбена политика, тогаш треба да се спомене дека како резултат на руската инвазија и новата состојба, Данската влада³¹ најави референдум за вклучување, што ќе ја отвори вратата за натамошен развој на политиката и креирање на заедничка одбрана. Во меѓувреме, следејќи го развојот на настаните повеќе од државите-членки ефективно ги менуваат своите политики во однос на одбраната и соработката во оваа област. Многу од овие промени ќе имаат првично поголем ефект за НАТО, отколку за Европската Унија, особено делот кој се однесува на инвестициите во одбраната. Додека, зачленувањето на неутралните држави Финска и Шведска во НАТО драстично ќе го промени начинот на функционирање и работа на ЕУ, а ќе придонесе и за подобрување на европската безбедност.

Може ли да не престигне Украина во пристапувањето во Унијата?

Самитот во Версај отвора ново поглавје и во политиката на проширување. Европските лидери ги препознаа аспирациите за зачленување во Унијата, на Украина, Молдавија и Грузија. Во заклучоците тие ја повикуваат Европската комисија да ги преземе потребните чекори за да изработи мислења за можноста за зачленување на трите држави. Зачленувањето нема да се случи доволно бргу.³² Сепак, политиката за проширување ќе мора да се модификува според притисокот на политичката состојба. Олеснителна околност е фактот дека новата методологија за проширување остава простор за политичко управување на преговорите.

Оттаму, војната е предизвик, но и можност за Северна Македонија, како дел од процесот на проширување да аргументира за потребата од негово забрзување, но и да се вклучи во дебатата на европско ниво за намалување на енергетската зависност и со тоа поедноставно да се справи со импактот на војната и економската криза. Од друга страна, апликациите за членство се предизвик, но и можност и за Европската Унија да со правилно политичко раководење на процесот на пристапување и особено на преговорите, да придонесе за европскиот и светскиот мир, но уште поважно за сопствената релевантност.

30 <https://www.euronews.com/my-europe/2022/03/07/explained-denmark-s-surprising-u-turn-on-the-eu-common-defence-policy>

31 <https://www.aljazeera.com/news/2022/3/11/eu-dashes-ukraines-hopes-of-quick-membership>

Можат ли други прашања да го нарушат единството на Европската Унија?

Европската комисија кон крајот на 2021 отвори можност за скратување на буџетот на ЕУ наменет за оние земји-членки кои не се придржуваат до вредностите на демократија и владеење на правото. Мерката главно се однесуваше на Полска и Унгарија, кои долго време се под будното око на Унијата кога станува збор за остварување на демократските стандарди. Сепак, за очекување е тековната ситуација во Украина да влијае врз ублажување на ваквата реакција на ЕУ, земајќи ја предвид геополитичката позиција на Полска и Унгарија, и обединетоста потребна за економските санкции на западните држави да бидат ефикасни во креирање притисок врз Русија. Она што е недвосмислено јасно е дека сите држави членки јасно стојат зад позициите на Полска и Словачка, а помалку и на Унгарија во врска со Украина. Дополнително, Полска и Словачка, а помалку и Унгарија уживаат во овој изнуден консензус во однос на Русија и источното партнерство.

Дали сме подготвени за нов бран бегалци?

Според последните информации, повеќе од 3 милиони лица ја напуштиле Украина и бараат азил во соседните држави³³. Според проценките на УНЦХР, доколку продолжат воените дејствија во Украина, Европа би се соочила со „најголемата бегалска криза во последниот век“³⁴. Во моментот институциите на Северна Македонија имаат изразено волја да прифатат бегалци од Украина, но недостасуваат конкретни чекори како тоа би се одвивало³⁵. Според последните информации од Министерството за надворешни работи, се’ уште се прават проценки за капацитетите на сместување³⁶. Доколку е потребно, постои можност за креирање на нови импровизирани сместувачки капацитети. Се отвораат многубројни прашања за физичките капацитети на сместување, за дискриминацијата со која се соочуваат бегалците во државата, и раната интеграција од која што би имале потреба во случај воените дејствија во Украина да продолжат.

Северна Македонија е транзитна зона за најголем дел од бегалците кои влегуваат на нејзината територија³⁷. Во моментот, претпоставката е дека Украинските бегалци не би се упатиле кон Северна Македонија. По три недели од почетокот на воените дејствија во Украина, во нашата држава не е поднесено ниту едно барање за азил на лица од Украина³⁸. Според УНХЦР, бегалците секогаш најпрво се упатуваат во соседните држави со цел да бидат што поблиску до дома, или во држави со сличен јазик и

32 [Situation Ukraine Refugee Situation \(unhcr.org\)](https://www.unhcr.org/situation-ukraine-refugee-situation)

33 [Latest issues - The Refugee Brief \(unhcr.org\)](https://www.unhcr.org/latest-issues-the-refugee-brief): “UNHCR has warned that the number of refugees could reach 4 million or more in the coming months, making it Europe’s largest refugee crisis this century.”

34 <https://vlada.mk/node/27957>

35 <https://tinyurl.com/dwMKrefu>

36 [Состојбата со Азилот во РСМ 2020 \(myla.org.mk\)](https://myla.org.mk) стр. 8

37 Ibid 32

култура³⁹. Но, земајќи ги предвид високите бројки на бегалци, јазичната и географската блискост помеѓу Северна Македонија и Украина, како и отвореноста на другите балкански држави да примаат бегалци од Украина, постои реална можност дел од бегалците да се упатат и кон нашата држава. Во таков случај државата би била неспремна за да се справи со напливот. Да започнеме од фактот дека во моментот прифатниот центар за баратели на азил во Скопје има капацитет од само 150 лица⁴⁰. Ова значи дека дури и најголем дел од украинските бегалци да не ја изберат Северна Македонија како дестинација, доколку институциите, во најскоро време, не се подготват соодветно за потенцијалниот бран на бегалци, тој мал број што потенцијално би влегол во државата со цел да бара азил би се соочил со сериозни пречки.

На 2 март Владата ја усвои Информацијата за состојбата со граѓаните на нашата држава во Украина и потребата за преземање мерки за прифаќање на украински државјани кои се приморани да ја напуштат својата држава⁴¹. Сепак, досега, не се објавени проценки од ниту едно министерство кои посочуваат кои би биле капацитетите на нашата држава. Позитивно е што Владата изразува јасна волја за користење на постоечките капацитети и нивно зголемување доколку тоа е потребно. Сепак недостигаат конкретни информации за реалните капацитети и како би се пристапило кон креирање *ad hoc* решенија во случај на зголемена бројка на бегалци. Згора на се, не се зборува ниту за прифаќањето на државјани на други држави кои бегаат од Украина, тема којашто денонвиве често се појавува во меѓународните медиуми кои алармираат дека на граничните премини меѓу Украина и соседните држави се случува дискриминација против бегалците кои живеат во Украина, а имаат друго државјанство, како на пример странски студенти.

Не може да се предвидат влијанието кое расната, религиската или националната припадност на бегалците ќе го имаат во „изборот“ кој го прави полицијата при влез во прифатните и транзитните центри. Државата досега нема излезено ниту со проценка на капацитетите, ниту со план за зголемување на постојната инфраструктура за прифаќање на бегалци во случај тој да е потребен. Ограничен е и напредокот на правните механизми за азил во последните години, и покрај заложбата на Северна Македонија на Глобалниот форум за бегалци во Женева во 2019 да го зголеми капацитетот за заштита на барателите за азил⁴².

Недостатоците на системот кој државата го има воспоставено за прифаќање на бегалци и справувањето со барањата за азил се веќе евидентирани⁴³. Дури и Народниот правобранител проценил дека појавата на дискриминација и повреда на правата на барателите на азил настануваат како последица на овие недостатоци. Оттаму, обидувајќи да се

38 https://www.radiomof.mk/s-makedonija-se-podgotvuva-zamozhna-begalska-kriza-nad-milion-ukrainci-ja-napushtija-zemjata/?fbclid=IwAR2p01juJSZ4o_Q8UPh5FUIQox-FMMvWRUxwSkBWDt06wS9N_qZTKtNesrg

39 <https://www.youtube.com/watch?v=yHfFxBvNYE>

40 <https://vlada.mk/node/27957>

41 [Состојбата со Азилот во РСМ 2020 \(myla.org.mk\)](https://myla.org.mk)

42 Ibid 32

спасат од ужасите на војната, потенцијалните бегалци кои би дошле во Северна Македонија би се соочиле со правна непрецизност и недостаток на стандардизирани процедури при барање на азил; недостаток на бесплатна правна помош за барателите на азил; нејасно дефинирани критериуми за влез во транзитните центри Винојуг и Табановце, и во прифатниот центар Визбегово.

Во моментот најголем дел од украинските баратели на азил се жени и деца. Овие две групи имаат специфични потреби кои државата треба да ги земе предвид. Оттука, најрелевантно е прашањето на рана интеграција, односно гарантирање на правото на образование, правото на работа и правото на социјална заштита на бегалците. Во прифатниот центар во Визбегово, правото на образование на децата е задоволено и тие следат настава⁴⁴. Во транзитните центри пак, пристапот до образование за децата бегалци не е секогаш обезбеден⁴⁵. Правото на пристап до пазарот за труд на барателите на азил е отежнато во Северна Македонија од повеќе аспекти. На пример, барател/ка на азил во Северна Македонија нема право на матичен број, не може да биде заведена во Агенција за вработување или да отвори банкарска сметка. Дополнително, правото на работа на баратели на азил е непрецизно дефинирано во Законот за меѓународна и привремена заштита и постојат недоследности со меѓународните стандарди кон кои државата е потписничка⁴⁶.

Како поуспешно да се соочиме со војната и нејзините ефекти?

Постојат многу чекори кои можат да се преземат. Војната ќе има далекусежни последици, а ќе има и многу широк опфат, односно влијание врз повеќе различни сектори. За поедноставно да се справиме со последиците издвоивме 10 плус 1 препораки за Владата на Република Северна Македонија и неколку министерства, односно органи во состав, како и препораки за Европската Унија.

1. Владата на Република Северна Македонија, Министерството за внатрешни работи и Министерството за надворешни работи во очекување на потенцијалниот бегалски бран, итно да ги утврдат сместувачките капацитети за прифаќање на бегалци од Украина, а да изработат и детален план кој покрај подобрувањето на прифатилиштата ќе ги разработи и соодветно ќе ги адресира можностите за рана интеграција, како и правните непрецизности и потенцијалната дискриминација во прифатните центри.

43 Ibid. 32

44 Ibid. 32

45 Ibid. 32

2. Владата на Република Северна Македонија и Министерството за економија, Царинската управа, Државниот пазарен инспекторат и другите надлежни институции во отсуство на придружување на Србија кон санкциите на Европската Унија и сојузниците, да го подобрат системот за контрола на увозот од Србија, со цел да се осуетат потенцијалните обиди за влез на руските производи препакувани како српски.
3. Владата на Република Северна Македонија, Министерството за одбрана и Министерството за надворешни работи да ја продолжат координацијата со сојузниците во рамките на НАТО, како во поглед на колективната одбрана и подигнување на одбранбената готовност, така и во поглед на поддршката за одбраната на Украина и помош на украинските граѓани.
4. Владата на Република Северна Македонија, Министерството за економија и Министерството за финансии во насока на поддршка на стопанството и заштита на граѓаните, да изработат и утврдат прецизни политики за контрола на цените на основните производи и горивото, како и да пристапат кон креирање на јасни стратегии за пласман и поддршка на пласманот на производите од земјоделството и фармацевтската индустрија кои беа извезувани на рускиот и украинскиот пазар.
5. Владата на Република Северна Македонија, Министерството за економија и Министерството за финансии со цел севкупна проценка на увозната зависност од руски енергенси и учество во европскиот дијалог да изготват нова анализа, како и да препорачаат итни мерки за модификување на енергетска стратегија согласно состојбите.
6. Владата на Република Северна Македонија и Секретаријатот за европски прашања да идентификуваат приоритетни проекти кои се предвидени за финансирање преку Економскиот и инвестициски план, а кои се однесуваат на зелената и дигиталната трансформација, како што се интерконекторот за природен гас помеѓу Грција и Северна Македонија од „Алекسانдрополис“ и проектите за транзицијата од јаглен, а со цел нивно итно отпочнување и завршување, како начин за намалување на увозната зависност од рускиот гас.
7. Владата на Република Северна Македонија и Секретаријатот за европски прашања да идентификуваат проекти кои се

предвидени за финансирање преку ИПА-3, а би можеле да се репрограмираат со цел искористување на предвидената помош за поддршка на политиките за помош на граѓаните во справувањето со ценовните шокови и економските последици од војната.

8. Владата на Република Северна Македонија, Секретаријатот за европски прашања и Министерството за надворешни работи да изготват пристап на политика и правила за учество во политичкиот дијалог на ниво на Европската Унија, а со цел вклучување во дебатата на европско ниво за диверзификација на изворите на енергија и намалување на зависноста од рускиот природен гас.
9. Европската комисија, Советот на Европската Унија и Европскиот парламент да преземат мерки со кои ќе овозможат државите од процесот на пристапување да можат да репрограмираат или реалоцираат, односно да отпочнат веднаш со имплементација некои од програмираните проекти, а со цел забрзување на зелената и дигитална трансформација, диверзификација на изворите и снабдувањето со енергија, како и справувањето со последиците од војната врз нивните економии.
10. Европскиот совет, Советот на Европската Унија, Европската комисија и Европскиот парламент да го поместат дијалогот за намалување на зависноста од рускиот природен гас во рамките на Зелениот договор и Зелената агенда за Западниот Балкан и ќе го отворат и дијалогот за диверзификација на изворите на енергија за овие држави, а ќе овозможат користење на „Европскиот инструмент за мир“ како дополнителен инструмент за поддршка на овие држави во справувањето со негативните ефекти од придружувањето кон воведените санкции.
11. Европскиот совет, Советот на Европската Унија, Европската комисија и Европскиот парламент да ги отпочнат преговорите со Северна Македонија и Албанија веднаш и ќе направат нов пакет на држави во кои потенцијално ќе се вклучат и Украина, Грузија и Молдавија, а во рамките на политиката за проширување ќе ја модификуваат методологијата за пристапни преговори со цел преку политичко управување на процесот истиот да го забрзаат и да обезбедат брз прием на сите држави од пакетот со цел спречување на негативни влијанија од трети држави и целосно смирување на континентот.